

הרחבה כנגד החרבה

הרב עוזיהו שרנף

הקדמה

אנו באמצע השנה הרביעית לחורבן חבל עזה וצפון השומרון. עדיין לא נעשה שום תיקון אמיתי למכה הקשה שהוכתה ארץ ישראל ומתיישביה. המשפחות המגורשות מנחלתן נמצאות עדיין ללא קורת גג אמיתית. עם ישראל חווה טלטלות עזות, החל מכישלון מלחמת שלום הגליל השנייה, ובהמשך הפגזת טילים על כל אזור הדרום, וכלה במלחמה המכונה "עופרת יצוקה".

למרות זאת, ממשלות ישראל (מימין ומשמאל) ממשיכות לתכנן חורבנות נוספים וגירוש מאות אלפי יהודים ממרחבי יהודה ושומרון.

נשאלת השאלה: מהו תפקידם הלאומי של תלמידי חכמים בעת הזאת, של בתי המדרש בארץ ישראל נוכח כל זה? האם בכלל קיימת תשובה ברורה וחד משמעית איך להיחלץ מהמצב הביטחוני הקשה הפוקד את מדינת ישראל? האם ישנה משנה ברורה בעניין זה? האם יש חזון המחייב אותנו בעת הזאת? התשובה היא כן!

אנו חייבים לחזור ולשנן את הכלל הגדול שלימדו אותנו רבותינו לגבי תקופה זו: ארץ ישראל היא "הנקודה העיקרית וממנה נובע הכל" (מעייני הישועה קצו)! חייבים לזכור: "באין חזון יפרע עם" (משלי כט יח)! והחזון הוא ירושת הארץ וישיבתה על פי הגבולות שנאמרו לאברהם אבינו בברית בין הבתרים. כל עוד נזניח את המשימה הזאת, לא נוכל לומר שעשינו כעם את תפקידנו בעת הזאת, וממילא לא נוכל לטעון מדוע אין שקט בטחוני בארץ ישראל.

לכל תקופה בחיי עם ישראל היה ייעוד מסוים שהוא היה הלב של התקופה. גם היום, בתקופתנו, ישנו ייעוד גדול לעם ישראל: גאולת ארץ ישראל¹.

הגיע זמנו של עם ישראל לבסס את חייו הלאומיים בארץ ישראל. אין עוד ארץ שיכולה להכיל את תפקידו של עם ישראל. ארץ ישראל היא הלב והמקור שממנו עם ישראל שואב את כוחו ועוצמתו, בה תלויה אחדותו, בגאולתה תלויה גאולתו, וחלילה בשעבודה שעבודו. בה ועל ידה לא רק העם נגאל מייסוריו, אלא התורה נגאלת מהצמצום שפקד אותה במהלך הגלות². יותר ממה שאנו נושאים את ארץ ישראל היא נושאת אותנו, היא הארון הנושא את נושאינו.

לכן, כל פגיעה בארץ ישראל היא פגיעה בליבו של עם ישראל, ופגיעה בלב משפיעה על כל האיברים.

הגיע הזמן לומר את האמת על ערכה המיוחד של ארץ ישראל, לחדש ולהעצים את הקשר שלנו לארץ. כל יהודי צריך להרגיש אחריות אישית לארץ ישראל. העמקת הקשר לארץ יחזיר את החוסן של העם, יזקוף את קומתו ויביא ברכה בכל שאר הנושאים.

אנו חייבים לתת את לבנו לגאול את אדמת ארץ ישראל כולה³. כל גיא והר, כל מקום שאליו טרם שבו יהודים. עלינו ללכת בגדולות ולא להסתפק במועט בכל הקשור לגאולת הארץ.

יש להמשיך להרחיב את מפעל הצלתה של ארץ ישראל, לא בגלל ההכרח הביטחוני, אלא לשם גאולתה והחייאתה של הארץ.

שתי דרכים ישנן לכך:

האחת - כיבוש הארץ כפי שנעשה בזמן יהושע בן נון, לשם כך צריך להעמיק את

1 "ובעקבתא דמשיחא הנקודה העיקרית היא ארץ ישראל וממנה נובע הכל, ומבלעדי ההתאחוות בה אין שום השפעה של קדושה בעולם..." (מעייני הישועה קצו).

2 "מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה אלא ארבע אמות של הלכה בלבד" (ברכות ח.). "כיוון שגלו ישראל ממקומם אין לך ביטול תורה גדול מזה" (חגיגה ה:).

3 "רבש"ע, קורא הדורות, הכין את הארץ הזאת בשבילנו עד עולם. ואנחנו מחויבים במצוות זירשתם אותה וישבתם בה'. אנחנו נפגשים עם הפקודה האלוהית, עם המצווה האלוהית ועם העובדה האלוהית, ועל זה מובטחת לנו ברכת ה'. נקיים את המצווה ונצליח, בכל מלוא רוחב ארצנו, ונרחיב את הכיבושים שלנו. זהו המצב עכשיו, חזרת כל הארץ אלינו. זוהי העובדה של סדר הגאולה: בהיגאל כל הארץ כולה מיד הגויים, תסתדר גם הגאולה של כל העם כולו בשלמותה" (הרצ"ה, התורה הגואלת, לד).

ההסברה לעם ישראל שתפקידו המרכזי של הצבא הוא לרשת את הארץ ולהגן עליה ועל עם ישראל.

השנייה - להמשיך להתנחל בכל מלא רוחב ארצנו, בכל מקום אפשרי, לטעת את אדמתה ולהחיות אותה, כפי שמעיד הרב חרל"פ⁴, שזו הייתה שאיפתו העיקרית של הגר"א, ללמד את הצורך להחיות את הארץ: "ובכן סלל [הגר"א] דרך [לרבים], שתהיה העלייה לארץ כולה לשם הכלל, לשם הגאולה, לשם קיבוץ כל הגלויות שבכל הארצות הנדחות, וגם לא לכוון דווקא לרוממות בלבד [לתועלת אישית אפילו רוחנית], כי אם פשוט לחזור ולבנות את הארץ להחיות אותה. לגלות קץ המגולה שהוא על פי חז"ל היסוד העיקרי לגילוי הגאולה (סנהדרין צח.), כאמרם על הפסוק 'ואתם הרי ישראל ענפיכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא' (יחזקאל לו ח).

אמנם, בתחילה רק יחידים צועדים קדימה⁵ בגלל הגזרות והמכשולים מחוץ ומבית... אך אם נמשיך בדבקות לקיים את דברי גדולי ישראל שבכל הדורות, שקראו לעם ישראל לקיים את צו הנביא (ישעיה נד ב): "הרחיבי מקום אהלך ויריעות משכנותיך יטו", אנו בטוחים כי אחרי המעטים יבואו הרבים. כך גם מבטיח לנו הנביא: "והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאוד" (איוב ח ז).

עם ישראל נכון ומוכשר לשמוע ולקבל את האחריות על ארצו⁶. איזה עלבון וצער יש לארץ ישראל במצב זה, כשלא מוכנים לדבר עליה⁷ מכל מיני סיבות שבעולם,

4 במאמר "עליית אליהו".

5 "ישיבתה כשיבתה" - כשם ששיבת ציון מתחילה אפילו מאיש אחד, ככתוב: "אחד מעיר ושנים ממשפחה", כך ישיבתה יש להתחיל אפילו על ידי איש אחד (אחד משבעת העיקרים המאפיינים את תקופתנו עד ביאת משיח בן דוד, כפי שלימד הגר"א את תלמידיו).

6 הרי במשך אלפיים שנה, יהודים הזכירו שלוש פעמים ביום בתפילה 'ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים', 'מקבץ נדחי עמו ישראל', וכן בכל ברכת המזון התחנונו 'על ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך', ואפילו בכל חתונה העלו את ירושלים על ראש שמחתם. ברור כשמש בצהריים שהיהודים לא עלו לארץ בגלל הרצל. הרצל לא היה מצליח בתכניתו כלל ללא אהבת הארץ העמוקה שהייתה ועודנה נמצאת בלבבות עם ישראל. כאשר הועלתה 'תוכנית אוגנדה' בקונגרס הציוני השישי (בקיץ תרס"ג), פרשו 'ציוני ציון' מאולם הישיבות, בכו וישבו כאבלים על הארץ. קולותיהם הגיעו עד האולם, עד שהרצל נאלץ להפסיק את דיוני הקונגרס, ויצא אל הפורשים כדי להרגיעם ולפיסם, ולמחרת הרים את ידו ונשבע "אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני".

7 "והכי אין התורה חוגרת שק על זה? והכי אין ארץ ישראל מרגשת עצמה על ידי זה שנפגם בכבודה, וכאם נעלבת שבניה מעלבין אותה כל כך במה שאוסרין ומפריעין למי שרוצה להרים קולו, להזכיר ולאמץ

וכשמעמידים אותה בסתירה לכל דבר אחר שבקדושה! ועוד מעיזים להניף עליה גרזן פעם אחר פעם!
אנו צריכים לדרוש לציון ולהחליט שארץ ישראל תהיה בראש סדר העדיפויות שלנו, ויש לכך השלכות רבות.

הדרישה לציון

יסוד התקופה שלנו הנקראת בפי חז"ל "עקבות משיחא", הוא הדרישה המתמדת לארץ ישראל, וכפי שמובא בפסוקים, שגם הקב"ה דורש לציון:
"ארץ אשר ה' אלקיך דורש אותה, תמיד עיני ה' אלקיך בה" (דברים יא יב) - "דורש אותה" פירושו של דבר תובע אותה⁸, כדי ללמד על חשיבותה⁹, וכדי שאנו נלמד ממנו גם לתבוע אותה תמיד.
ובמקום אחר (ראש השנה ל). מלמדים חז"ל על הדרישה לציון: "כי נידחה קראו לך, ציון היא דורש אין לה" (ירמיה ל יז) - מכאן שיש לדרוש לציון!

זכירת ציון מעלה את זכירת עם ישראל לפני הקב"ה לטובה, וכפי שמלמד הכפות תמרים במקום¹⁰: "ישראל היו מתרעמים על צרותיהם, על כן שלח ה' דברו ואמר: מה אתם מתרעמים? הן לא קצרה ידי מלהושיע, אבל מה אעשה דעוונותיכם גרמו, דציון דורש אין לה והיא צועקת לפני שאין אתם זוכרים אותה, אם כן אפוא איך אזכור אתכם לגאלכם?"

גם ארץ ישראל מתלוננת כאשר לא דורשים בשלומה, וכפי שמובא במדרש¹¹:
"כיון שראתה ציון שגלויות מתכנסות וכל ישראל והשמים והארץ שמחים, והיא אינה נזכרת, התחילה אומרת: ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני".

את הרבים שיתנו ידם לחזק אותה ולהרימה מעפרה, כמצווה עלינו מפי הקב"ה?" (אם הבנים שמחה' עמוד רנב).

8 מתרגם האונקלוס: "תבע יתה". פירוש: תובע אותה.

9 "ויש בו סוד עמוק, כי הארץ הזאת נדרשת בכל, והיא הכל, וכל הארצות מתפרנסות רק באמת ממנה" (רמב"ן על המקום).

10 מובא באם הבנים שמחה עמוד פט.

11 ילקוט שמעוני על ישעיה מט יד.

לכן היום, אף על פי שזכינו לחיות בארץ ישראל, כיוון שרובה עדיין אינה בידינו, וגם על מה שבידינו מונפת חרב חדה - עלינו להמשיך ולהעמיק את הדרישה לציון בכל כוחנו ומאודנו. אין ספק שאם נעמיק אל הדרישה לארץ ישראל נזכה להרמת קרן ישראל בגויים ולהפסקת חילול השם הגדול בהטלת הספק בדבר בעלותנו על הארץ כולה¹².

אם יש בלבול, סימן שצריך לחזק את הדרישה לציון

"ההתרחקות מן הגלות הוא לפי ערך ההתקשרות עם ארץ ישראל. בזמן שהקשר עם ארץ ישראל מתרפה - מתחזקת הגלות, ובזמן שהקשר עם ארץ ישראל מתחזק - מתרחקים יותר מן הגלות"¹³.

כלל גדול זה של הרב חרל"פ מלמד אותנו שההתחזקות הרוחנית והחומרית או חלילה ההחלשות של עם ישראל בתקופה הזאת, קשורה מאוד ליחס שלנו לארץ ישראל. לכן, אם אנו מזהים שישנו בלבול או ירידה רוחנית, וכל שכן אם הפנים מכוונות למורד תלול ומסוכן מבחינה לאומית, סימן שצריך לחזור על הכללים הישנים והברורים ולחדש אותם. משל לאדם התועה במדבר, שאם ימשיך להתעקש וללכת לפני שהוא מזהה היכן הוא נמצא, יעמיק את תעייתו. כדי למצוא את דרכו חייב הוא לחזור למקום האחרון שבו היה מוזהה.

המקום האחרון שבו היינו מוזהים, היה ההבנה שארץ ישראל היא הלב ובה תלוי הכל¹⁴. האהבה והעשייה למען ארץ ישראל היו תמיד בלב הכל ומעולם לא עלה על דעתנו שאפשר להתקדם הלאה בכל התחומים בדילוג על עניינה של ארץ ישראל. כך גם לימד הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל כשראה את הירידה הרוחנית בדורו¹⁵. הרב קרא לעורר מחדש את חיבת ציון כפי שהייתה נטועה בלב

12 "ככל שתגדל בתוכנו יותר ויותר התקיימות מצוות ישוב ארץ ישראל, בקיבוץ רבבות ישראל לתוכה, מתוך שלמות אמונה וגדלות אמונה בהתקיימות מעשה ה' הגדול איתנו, נזכה יותר ויותר שחילולי השם למיניהם יתבטלו וייעלמו" (נתיבות ישראל ג עמוד פו).

13 מעייני הישועה דף צב.

14 "שמעו שלומי אמוני ישראל... שלחו נא רפואת תעלה אל הלב... וכי תשאלו: מהו הלב של ישראל? לכו נא ציונה, עלו נא ירושלימה, שאלו שלום ירושלים!" (הרב צבי הירש קלישר בחיתום ספרו "שלום ירושלים". עיין עוד ברמ"ק "אור נערב" פ"ה ח"ד).

15 "במהדורה שנייה, וביתר תוקף ועז, ביתר עומק וקדושה, הננו קרבים לחדש עכשיו את כל הרוחניות של

גדולי ישראל שבדורות הקודמים, והחזיר פעם אחר פעם את ארץ ישראל להיות ראשונה שבראשונים לכל דבר שבקדושה.

הדרישה לארץ ישראל היא היסוד לגאולת עם ישראל

דרכם של הראשונים הייתה ברורה לפנייהם: לדרוש לציון, לשאול בשלום ירושלים תמיד. לעולם לא להסיח את הדעת מארץ ישראל, וודאי שלא לקדם שום אידיאל לאומי אחר, אם כדי להעמידו צריך לשים בצד את ארץ ישראל. אפילו לא לרגע! הם ידעו שכדי להעמיד עם צריך להעמיד את ארץ ישראל בכל כבודה הראוי. לכן הם שאלו תמיד בשלום ארץ ישראל¹⁶.

כיון שגאולת ישראל תלויה בבניין ארץ ישראל¹⁷, מלמד הרב צבי יהודה שדרישת ארץ ישראל קודמת לדאגה לעם, כיון שבכלל מאתיים מנה, והיא היא הדאגה הגדולה ביותר לעם ישראל! בלי הדרישה לציון אי אפשר להעמיד עם. כמה פעמים חוזר הרב ומלמד שקדושת ארץ ישראל קודמת לקדושת העם¹⁸! כך גם מלמד הרב חרל"פ¹⁹ באומרו שהנקודה העיקרית בתקופת עקבות משיח היא ארץ

חיבת ציון, כמו שהיתה בשחר טל ילדותה, כמו שהייתה חיה בלבבות אנשי קודש אשר החלו לטפחה ולטפל בה, כמו שהיתה באוצר הלב של הגר"צ קאלישער והגר"א גרידיץ וסייעתם ז"ל טרם נשברו הכלים שלה, טרם נפל אורה בעמקי הרע... לשוב אל אדמת הקודש בכל האופן שיעלה בידנו, להלקט אחד אחד או קבוצות קבוצות, להקים שוממות ארצנו הנשמה... בכל מה שהוא מוסיף פעולה וחיים, הכל הוא אחרית ותקווה, הכל הוא סילול מסילת גאולת עולמים והצמחת קרן ישועה, שתוכל דווקא גם לגרום דליגה אלקית פתאומית, ופתאום יבא אל היכלו האדון אשר אנחנו מבקשים" (איגרות א איגרת מז).

16 הרב צבי הירש קלישר זצ"ל מלמד על פי המדרש את הדרך אשר נלך בה בעת הזאת כדי לקרב את קץ הגאולה: "אמר רבי יהושע בן לוי: אמר הקדוש ברוך הוא לישראל, אתם גרמתם להחריב את ביתי ולהגלות את בני, הֲיִו שואלים בשלומה ואני מוחל לכם, הדא הוא דכתיב 'שאלו שלום ירושלים ישליו אוהביך' (מסכת דרך ארץ, פרק שלום, הלכה כ). ירצה: אם בכל לב תשאלו ותבקשו שלום ירושלים, אז 'ישליו אוהביך'... והעולה על כולנה, לכונן רגלי חרבותיה ועפרה יחונן, לנטוע כרם ולזרוע פרי לצדקה והאדמה לא תשם..." (מובא בפתוחה ל"דרישת ציון").

17 "בגאולת ארץ ישראל תלויה גאולתנו ובשעבודה שעבודנו" (הרב דוד לידה בספרו "עיר מקלט").

18 "... במובן אלוקי, קדושת הקרקע, קדושת ארץ ישראל, קדושת ציון וירושלים קודמת, ועל גביה מופיעה קדושת ישראל. הם שני דברים שהם עניין אחד, אבל קדושת הארץ קודמת, כפי שמתברר בנוסח פסוקי דזמרה שבסדר התפילה, שהינו המשך תורה שבעל פה..." (שיחות פרשת שלח).

וכשנשאל מה דעתו על סוגיית מיהו יהודי, ענה: "אני לא אכנס עכשיו לעובי הקורה בעניין 'מיהו יהודי', אבל דבר אחד ברור: שלמות הארץ קודמת אצלי ל'מיהו יהודי'. בתפילה אנו אומרים תחילה 'כי בחר ה' בציון' ורק אחר כך 'בחר בישראל', אין ציון בלי ישראל ואין ישראל בלי ציון" (במערכה הציבורית עמוד קי).

19 "ובעקבתא דמשיחא, הנקודה העיקרית היא ארץ ישראל, וממנה נובע הכל, ומבלעדי ההתאחוות בה אין שום השפעה של קדושה בעולם" (מעייני הישועה קצו).

ישראל וממנה נובע הכל.

יש לעשות הכל למען ארץ ישראל, אפילו אם אנחנו יחידים, ו'העם (עדיין) לא איתנו'

על הגאולה האחרונה לימדו חכמים (סנהדרין צח): " ... אני ה' בעתה אחישנה" (ישעיה ס כב): זכו - אחישנה ובענני שמיא [בניסים גדולים], לא זכו - בעתה [בזמנה] וכעני ורוכב על חמור.

ועוד לימדו (שם) שהגאולה תגיע בדור שכולו זכאי או בדור שכולו חייב, ומלמד הגר²⁰: "ודאי אופן השני". כלומר תהליך הגאולה שלפנינו הוא כ"עני הרוכב על חמור", כלומר, עלינו לדעת מראש שהתקדמות ההתרחבות בארץ ישראל תהיה מתוך עניות, כיון שמדובר בבחינת "לא זכו".

והעניות היא בכל, אפילו במספר האנשים הפועלים למען ארץ ישראל, ובכל זאת יש להמשיך אפילו במתי מעט, כיון שהיחידים הם השליחים של כל עם ישראל, ובמקום המעטים יגיעו הרבים. כאן ישנה הבטחה שאם אותם יחידים יתמידו בעשייתם למען הארץ, תהפוך הגאולה מבחינת "בעתה" ו"כעני הרוכב על חמור", לבחינת "אחישנה" ו"בענני שמיא", ויקוים בנו הפסוק (איוב ח ז): "והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאוד".

הגר"א חוזר ומלמד פעם אחר פעם²¹, שאת מצוות ההתרחבות בארץ ישראל יש לקיים בהתמדה גם אם רק יחידים הם העוסקים במצווה זו, ולהיות בטוחים שהרבים יבואו אחריהם. מוסיף הגר"א ומבאר, שהרצון לבנות את ארץ ישראל, והעמידה בניסיון שגם אם מדובר ביחידים אינם מתייאשים, ומוספים לדרוש לציון - כל זה מקרב את מועד הגאולה ומגלגל רחמים גדולים על עם ישראל²². לכן, מזהיר הרב צבי יהודה זצ"ל²³, אסור לחדול מההתנחלויות בשום אופן!

20 באור הגר"א על תיקוני זוהר עמוד קכו.

21 "לכן כל פעולה של האתחלתא [למען ההתרחבות בארץ ישראל] יש להתחיל אפילו במעט, על פי הכתוב: 'אחד מעיר ושנים ממשפחה... וכן בניין ירושלים [שהיא כינוי לכל ארץ ישראל] להתחיל אפילו מאבן אחת, על פי הכתוב: 'הנני יסד בציון אבן, אבן בחן'. כי האבן הזאת היא למבחן להוכיח את הרצון לבנות ירושלים ולהרחיב מקום אהלה וה' יסייע בידנו..." (קול התור עמוד 33).

22 "ועת לכל חפץ - היינו שקביעות הזמן [העת - זמן הגאולה] תלוי בחפץ" [ברצון המתגלה על ידי הנחת האבן להרחבת ארץ ישראל] (שם עמוד 28).

23 "להתנחל בכל מלוא רוחב ארצנו, ליישב את שוממותיה, היא מצוות התורה הברורה והמחייבת את

בעת הזאת יש להמשיך להתנחל ולהתרחב באדמת ארץ ישראל, ומתוך כך להאיר לעם ישראל את הדרך הנכונה בקיום כל פרטי התורה והמצוות. אין להפוך את הסדר שקבעו לנו חכמי ישראל בגלל סברות כאלה ואחרות. גם אם נראה שעדיין עם ישראל אינו מבין זאת, הוא ודאי יבין זאת, ועד אז יש להמשיך במצווה יקרה זו, שהרי היכן ראינו שהמעטים אינם מחויבים במצוות יישוב הארץ כשהרבים עדיין אינם "מחוברים" לדבר?

* האם בגאולת מצרים הקב"ה חיכה עד שכל ישראל יבינו את גודל השעה ויעזבו את מצרים? הרי רק חמישית מבני ישראל הבינו זאת ויצאו²⁴!

* האם עזרא הסופר בעלותו לארץ ישראל "חיכה" שכל עם ישראל יבינו זאת ועד אז לא עלה? הרי עם עזרא עלו מעט מאוד מבני ישראל, ומהגרועים שבהם, הן ברוחניות שהיו עוברים כמעט על כל התורה כולה²⁵, והן במצב ייחוסם שהיה ספק אם בכלל מזרע ישראל הם²⁶. למרות זאת, עזרא לא סבר שעד שכל ישראל יבינו את החשיבות של העלייה לארץ הוא לא יעלה. עזרא פשוט קם ועלה!

* האם תלמידי הגר"א חיכו עד שעם ישראל יבין שצריך להגיע לארץ ישראל, ורק אחר כך עלו? הם קמו, עלו וסללו בכך דרך לרבים!

אנו מובטחים שכיון שזאת היא הדרך הנכונה על פי רבותינו, הרי שאחר המעטים יגיעו הרבים, ויתקיים בנו הפסוק (ישעיה ס כב): "הקטן יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום אני ה' בעתה אחישנה".

לצערנו הרב, ישנם האומרים שהמציאות השתנתה, ודברי חכמי ישראל - כמו

כולנו. זה צריך להיות מובן ומבואר לכולנו לכולנו... ומאמצי ההתנחלויות - הם הם מתוך דרכי שלום ואהבת ישראל... חלילה לחדול מההתנחלויות של ישובינו ארצנו ושממתה. עם שקידת ההתנחלויות צריך להרבות חינוך והסברה לחשיבותה החיונית" (מורשת הצבי עמוד ט).

24 "חמושים - מחומשים - אחד מחמישה יצאו וארבעה חלקים מתו בשלושת ימי אפילה" (רש"י שמות יג יח). על פי המכילתא: "וחמושים עלו - אחד מחמישה, ויש אומרים: אחד מחמישים, ויש אומרים אחד מחמש מאות. רבי נהוראי אומר: העבודה לא אחד מחמשת אלפים עלו... אלא שמתו הרבה מישראל במצרים, ואימתי מתו? בשלושת ימי אפילה".

25 "אם הבנים שמחה" עמוד רט.

26 "אם הבנים שמחה" עמוד רח.

הרב חרל"פ או הרב צבי יהודה, או הרב קלישר וכו' - אינם מתאימים לימינו. כמה חבל לדבר כך על גדולי ישראל שידעו בחכמת התורה וברוח קדשם לכוון בדבריהם וללמד אותנו אורחות חיים, על כל זמן התקופה הגדולה הזאת הנקראת "עקבתא דמשיחא", תקופה שכידוע נמשכת עד לגילוי משיח בן דוד ובניין בית המקדש²⁷.

אחדות ישראל על ידי שלמות הארץ

האחדות והשלום הם תקנת ישראל²⁸. אבל כמה מצער הדבר שיש כאלה האומרים ששאלת ארץ ישראל גורמת פילוג בעם. האם באמת חזון ארץ ישראל סותר את מגמת האחדות? או שמא רק ארץ ישראל מסוגלת לגלות את האחדות בעם ישראל? לפני שאתה עונה לעצמך על שאלה זו, עצור! "אל תבהל על פיך ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלקים" (קהלת ה א), שהרי דבר זה כתוב בתורה והתייחסו לזה גדולי ישראל שבכל הדורות, וכולם אמרו פה אחד: ארץ ישראל מאחדת את עם ישראל להיות גוי אחד בארץ²⁹! היא ורק היא מאחדת את ישראל, ומהווה הבריח התיכון המבריח את עם ישראל מן הקצה אל הקצה³⁰. רק צריך להאמין בדברי חכמים ולקיימם כפשוטם, כנגד כל הסברות העומדות בסתירה לדבריהם, ואז בעז"ה יתקיים בנו הפסוק: "ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו" - עיר שמחברת את ישראל זה לזה³¹.

27 עיין בסוף המאמר.

28 אם הבנים שמחה עמוד שלו, וכל פרק רביעי בספר עוסק ביסוד חשוב זה.

29 "פירוש: ישראל למטה שהם מתוקנים כעין של מעלה, במה הם נקראין אחד? אלא בירושלים של מטה, נקראים ישראל אחד, מנין לנו? כי כתוב: 'גוי אחד בארץ', ודאי בארץ הם גוי אחד, עמה הם נקראים אחד, ולא כשהם לבדם. כי 'ומי כעמך ישראל גוי אחד' היה די, ולמה כתוב 'בארץ? אלא משום שלא נקראו אחד אלא בארץ" (זוהר אמור צג).

30 "ננסה נא אך הפעם לקיים את דברי חכמים כפשוטם, שהודיעו אותנו פעמים אין מספר, שכל תקוותינו היא רק באופן שנתאחד אחדות גמורה בלי פירוד... ועל כן עלינו להבריח את האומה הקדושה מקצה אל קצה, והבריח התיכון הזה שיבריח אותנו מקצה אל קצה, יהיה דווקא במפעל הבניין של ישוב ארצנו הקדושה, שרק מצווה זו מסוגלת לאחדות" (אם הבנים שמחה עמוד שנה).

"כל כן כמו שהקב"ה הוא סוד האחדות, כן גם ארצנו הקדושה אחוזה בסוד האחדות" (שם, עמ' שס).

"תתאחדו בדבר פעולת בניין הארץ, כי רק מצווה זו מסוגלת לאחדות... ואל תדאגו כלל" (שם, עמ' שסו).

31 ירושלמי ב"ק פ"ז ה"ז.

העשייה

העשייה למען ארץ ישראל היא תנאי הכרחי לקידומו של עם ישראל בכל התחומים.

הגר"א מלמד שבתקופה שלנו אסור לוותר על העשייה למען ארץ ישראל, ושרק מתוכה תהיה הצלחה בכל התחומים³², ועיקר הכל שגאולת ישראל תלויה ועומדת בירושת הארץ ובישיבתה³³. כך לימדו גדולי חכמי ישראל שבכל הדורות, וסיכם זאת הרב דוד לידא³⁴: "בגאולת הארץ תלוי גאולתנו ובשעבודה שעבודנו!"

העשייה למען ארץ ישראל חייבת להיות ממוקדת סביב נושא ההרחבה. כך לימדו רבותינו על פי הפסוק (ישעיה נד ב): "הרחיבי מקום אהלך ויריעות משכנותייך יטו אל תחשכי", "אל תחשכי" - הנביא ידע שבאחרית הימים לא יהיה קל להרחיב את גבולה של ארץ ישראל, וכדי שלא יחשוב האדם שאם כל כך קשה סימן שיש להזניח את מצוות ההתרחבות לטובת דברים אחרים, לכן אמר: "אל תחשכי" - גם אם יש קושי - אין להפסיק בפעולות ההרחבה, עד שנוכה לירושת הארץ כולה, מנהר פרת ועד נהר מצרים ומן הים ועד המדבר. ההתרחבות היא סוד ארץ ישראל - סוד הגאולה, והצמצום הוא תכונת חוץ לארץ - קללת הגלות.

לכן, מלמד הגר"א על הפסוק "פרזות תשב ירושלים", שאין להקיף את היישובים בארץ ישראל בגדרות, כיון שמצב זה סותר את מצוות ההרחבה³⁵: "פרזות תשב ירושלים הבנויה וה' חומת אש לה סביב ככתוב בזכריה, היינו שאין צורך בחומת האבן, כי ה' חומת אש לה סביב".

כל יישוב צריך לראות את עצמו כ"שומר היערות", שתפקידו לשמור על היער כולו. כל יישוב צריך לשאוף להתרחב על פני כל ההרים מסביב ללא הפסק. אמנם יש

32 "עשה והצליח - אחת התכונות של משיח בן יוסף [היא תקופת עקבתא דמשיחא בדברי הרב חרל"פ לעיל], הצלחה על ידי עשייה, כמו שכתוב ביוסף 'כל אשר הוא עושה ה' מצליח בידו'..." (קול התור עמוד 27).

33 כאמור במדרש: ובא לציון גואל - כל זמן שציון אינה בנויה עדיין הגואל לא בא, וכדברי חז"ל (מגילה יז:), מכיון שירושלים נבנית, בן דוד בא. ובמדרש: אין בן דוד בא עד שתהא ירושלים נבנית.

34 בספרו "עיר מקלט" לח א, מצווה שלח.

35 "מוסד היסוד" עמוד 158.

ערך גדול לעצם ההתיישבות, אבל ברור שכל נקודת התיישבות משמשת כבסיס לכל המרחבים הסובבים אותה, וכל מה שקורה במרחבי ההרים הוא באחריות היישובים.

כך זוכים להמשך קיום מצוות יישוב ארץ ישראל, שהיא מצווה הכוללת את כל התורה³⁶ ושקולה כנגד כל התורה³⁷. כך גם מאירים את אור השכינה בארץ ישראל והכל מתקדם טוב יותר. הרמ"ק מלמד³⁸ שהשכינה אינה שוכנת בשלמות עד שכל ארץ ישראל תהיה בידינו, מנהר פרת ועד נהר מצרים ומן הים ועד המדבר.

להתרחבות בארץ ישראל ישנה חשיבות מכרעת בתהליך הגאולה, וישנם לכך שתי סיבות מרכזיות:

א. השכינה היא שורש נשמות ישראל, לכן היא נקראת "כנסת ישראל" או "כלל ישראל", וכאשר השורש מאיר גם הענפים שהם נשמות ישראל מאירים, לכן ישנה חשיבות שהשכינה תאיר במילואה.

כיוון שאין השכינה שוכנת אלא בארץ ישראל ודווקא כאשר הארץ מיושבת על ידי עם ישראל, כל התרחבות ותפיסת אדמות בארץ ישראל מרחיבים את מקום השכינה, וכמו שאמרנו, כאשר השורש מאיר גם הענפים - שהם נשמות ישראל - מאירות.

התוצאה המיידית להארת נשמות ישראל היא מה שאנו זוכים לראות שבארץ ישראל במהלך השנים המצב הרוחני הולך ומשתפר. רבים הם החוזרים לתורה ומצוות.

ב. אם חלילה נפסקת תנועת ההתרחבות, היינו חושבים שלכל הפחות נישאר באותו מצב, אבל לא כך, אם אין "הרחבה" יש "החרבה".

על כך מזהירה התורה (במדבר לג נה): "והיה אשר תותירו מהם לשיכים בעיניכם...

---

36 אור החיים סוף פרשת נצבים.

37 ספרי ראה פסקה נג.

38 "וכמו שהשכינה אינה בשלמות, בעוד שמקום בית המקדש אינו בשלמותו ועל מכוננו, כן שכינה אינה בשלמות כאשר ארץ ישראל אינה בשלמות גבולה, שהוא מנחל מצרים ועד הנהר הגדול נהר פרת..." ("אור יקר", זוהר חדש קנב - ב).

וצררו אתכם על הארץ אשר אתם יושבים בה”.

ומבאר אור החיים הקדוש במקום: “פירוש: לא מלבד שיחזיקו בחלק מהארץ שלא זכיתם בו, אלא גם חלק שזכיתם בו אתם וישבתם בו, וצררו אתכם על החלק שאתם יושבים בו, לאמר קומו צאו ממנו!”

וכן מבואר בקול התור³⁹: “כל הסגולות הטובות של ארץ ישראל נכללים במצוות הרחבה, מפני שמילת הרחבה היא לעומת מילת החרבה, שבהרבה דברים הקללה נהפכת לברכה על ידי שינוי סדר האותיות של המילה, והרבה דוגמאות במובן זה מובאות בתורת הקבלה ועל פי כוונת חז”ל ‘זה לעומת זה עשה אלוקים’ טוב לעומת רע - ‘הרחבה לעומת החרבה’.”

מכאן נלמד, שאם חלילה נחרבים ישובים בארץ ישראל, סימן שלא עסקנו מספיק בהתרחבות. לכן צריכים מיד לשנות את הכוון מהסתפקות במועט - ביישובים שכבר קמו - להתרחבות בלתי פוסקת של מאות ואלפי יישובים ומאחזים חדשים בכל המרחבים.

הסברה

העשייה למען ארץ ישראל חייבת להיות מלווה בהעמקה על ערכה של ארץ ישראל, וכדברי הרב קוק זצ”ל⁴⁰, שאם נראה שעם ישראל נמצא בשפלות, הרי הסיבה לכך היא שאין אנו מסבירים כראוי את ערכה של ארץ ישראל לעם ישראל.

לכן, לבתי המדרש בארץ ישראל ישנה אחריות גדולה להסביר לעם את ערכה של ארץ ישראל וחיבותה, כי אם בתי המדרש לא יעשו זאת, מי יעשה זאת?

אם עולם התורה יתגייס במעשה ובהסברה להרמת ערכה של ארץ ישראל, הרי שדרך הצינור הזה אפשר יהיה להשיב רבים לקיום כל התורה והמצוות. ולא רק זה, אלא שארץ ישראל תעלה את הקשר של עם ישראל לתורה לרמה הלאומית, כפי שבאמת צריך להיות, שהרי התורה לא ניתנה ליחידים אלא לעם. התקיימות התורה עד לפרט האחרון שבה, דרך הצינור הכללי של ארץ ישראל, הוא בשורה

39 סוף פרק חמישי, עמ’ 134.

40 “יסוד הגלות והשפלות הנמשך בעולם בא רק ממה שאין מודיעים את ארץ ישראל...” (איגרות צו).

חדשה ישנה ומבוא גדול לתורת ארץ ישראל.

הרב צבי יהודה מבאר שמלבד החזרה בתשובה הפרטית של כל אחד, ישנו תהליך של חזרה בתשובה כללית של עם ישראל, שבוא יבוא מתוך גאולת ארץ ישראל⁴¹:

“בפרק לו ביחזקאל ניתנת תכנית הגאולה: 'וקידשתי את שמי' מתוך 'ולקחתי אתכם... וקבצתי אתכם... והבאתי אתכם אל אדמתכם'. ורק אחר כך: 'וזרקתי עליכם מים טהורים... ועשיתי את אשר בחוקי תלכו'. תשובה שלמה של העם תבוא רק אחרי קיבוץ גלויות”.

ועוד מלמד הרב צבי יהודה⁴²:

“ביחזקאל פרק לו, פרק מיוחד מאוד. בירור סדר הגאולה, ריאל פוליטיקה, בסגנון פשוט: 'ויבוא אל הגויים אשר באו שם ויחללו את שם קדשי'. במה? 'באמור להם' - שהגויים אומרים עליהם - 'עם ה' אלה ומארצו יצאו'. הם הגויים יודעים שיש עם ה' וארץ ה', הארץ הקדושה, ארץ הנביאים. כשעם ה' אינו נמצא בארץ ה', זהו חילול שם שמיים הגדול, וריבונו של עולם כביכול סובל מחילול שם שמיים זה. 'בנים אתם לה' אלהיכם', זהו בזיון בשבילי כשאתם בגלות... אי אפשר יותר! צריך לתקן את המצב הלא נורמאלי, החולני הזה. צריך לעשות קידוש שם שמים גדול. כיצד עושים זאת? לא כתוב כאן: בזה שתחזרו בתשובה. אלא: 'וקידשתי את שמי הגדול... ולקחתי אתכם מן הגויים וקבצתי אתכם מכל הארצות והבאתי אתכם אל אדמתכם'... קודם כל תחזרו אל אדמתכם... כשתחזרו הביתה, תנשמו את אווירא דארץ ישראל המבריא והמחכים, ואז תקבלו זריקות. 'וזרקתי עליכם מים טהורים... רק אחרי כל זה, אז תגיעו לקיום תורה ומצוות... קודם כל בריאות נפשית, ואחר-כך מצוות ואחר-כך תשבו על הארץ לבטח... מתוך התשובה אל ארץ ישראל... מתוך ירושת הארץ, על זה תחול סייעתא דשמיא מיוחדת לפתיחת הלבבות... ומכאן הופעת שלימות התשובה: 'כי תשוב אל ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך”.

41 לנתיבות ישראל ג, עמ' פה.

42 התורה הגואלת ד, עמ' סב - סה.

ארץ ישראל מביאה ומולידה את החזרה לקיום כל התורה והמצוות, כך מלמד הרב חרל"פ⁴³:

"כשמגיע תורו של אור ישראל להופיע בהדר קדשו, מתחילה רוח התשובה לפעם... שיבת ישראל לארץ קדושתו, כשם שהיא ראשית צמיחת ישועתן כן היא גם ראשית תשובתן, כלפי החטא של 'וימאסו בארץ חמדה' נעשית ארץ ישראל חמדת וכסיפת על הלבבות. נוהרים אליה כל בית ישראל ובאים שמה לקומם הריסותיה ולבנות שוממותיה. וסוף סוף ממנה ועל ידה יגיעו גם לתשובה המלאה לשוב באמת ובתמים לכל קדשי ישראל..."

מבצע "עופרת יצוקה"

אחרי כל הדברים האלו, צריכים אנו להודות שהקב"ה שהוא "בעל המלחמות", לחץ עלינו במלחמה זו כמו בכל שאר המלחמות לרשת את ארצנו. זו הייתה המטרה האמיתית למלחמה זו.

אין ספק שבזמן המלחמה מתגלה עם ישראל ביופיו, בעזרה ההדדית וברצון להלחם נגד האויבים ואף למסור את הנפש.

הכל קיים, אבל לא נשיג מאומה, עד שלא נקרא בקול גדול שמה שמונח כאן לפתחו של עם ישראל הוא מצוות ירושת הארץ.

גם הקריאה לחזור לגוש קטיף צריכה להיות חלק מקריאה כוללת יותר שהגיע הזמן לרשת את ארץ ישראל כולה! החזרה לגוש קטיף תועיל רק במקצת, אם עם ישראל לא יחזיר לעצמו את אבידתו הגדולה ביותר - את ארץ ישראל כולה ובתוכה חבל עזה.

הבלבול הגדול אצל כל המנהיגים לגבי מטרות המלחמה הנוכחית בחבל עזה, נובע משכחת הארץ. הרי זה מדהים, איך קורה שיוצאים למלחמה ואין מי שיכול להצביע במדויק מהי מטרתה. הסיבה לכך היא שאם שוכחים את המטרה העיקרית שהיא ירושת הארץ, ובמקרה זה ירושת חבל עזה, הרי שגם המטרות הטפלות יותר אינם ברורות.

כל עוד לא קיים הרצון הבסיסי לגאול את ארץ ישראל, אי אפשר לצפות לשקט בטחוני. המציאות הביטחונית הקשה באה להזכיר לנו את הקשר העמוק שלנו

43 מעייני הישועה עמ' קג.

לארץ ישראל, קשר שאותו לא ניתן לטשטש. גם אם נדמה לעצמנו בזמן מסוים שיש לנו אפשרות לחיות כעם בדילוג על האחריות שלנו לגאול את ארצנו, הרי שהמציאות (יד ה') מחזירה אותנו בעל כורחנו להילחם על נפשנו, עד שנבין שיש לנו אחריות לארץ ישראל. דווקא ריבוי המלחמות הנכפות עלינו מלמד שזו המשימה העיקרית העומדת לפנינו כעם.

הרמת קרן ישראל בעולם תלויה בירושת הארץ! הגיע הזמן שחילול השם הגדול - שארצנו נתונה בידי זרים - ייפסק. יש להסיר את הספק בדבר בעלותנו על הארץ כולה קודם כל אצלנו ומתוך כך גם אצל אחרים. גבולותיה המדיניים של מדינת ישראל צריכים להיות חופפים לגמרי לגבולות ארץ ישראל המובאים בתורה. אין אסון וקלקול לאומי גדול יותר מהניסיון להפריד בין מדינת ישראל לארץ ישראל. מדינת ישראל תמיד קיבלה ותמיד תקבל את כוחה בכל התחומים רק מכוח השייכות של עם ישראל לארץ ישראל כולה.

ישנה הבטחה מפורשת שהקב"ה יהיה עם חיילי ישראל במערכה הגדולה של ירושת הארץ. הנבואה שנאמרה ליהושע ערב כניסתו לארץ ישראל כדי לקיים את מצוות ירושת הארץ - ודאי בגדר נבואה שנצרכה לדורות (יהושע א): "כל מקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם נתתיו... לא יתיצב איש לפניך... חזק ואמץ כי אתה תנחיל את הארץ...".

מפרש הרד"ק: 'כל מקום אשר תדרוך' - 'כלומר: אני אתן לכם כוח כדי שתכבשו הכל'.

אם מטרת המלחמה ברורה על פי צו ה' לרשת את הארץ - הרי שישנה הבטחה שחיילי ישראל יקבלו כוח למלא את משימתם הלאומית בהצלחה וללא נפגעים! ומחזק זאת אברבנאל: "הזהירם שלא יתעצלו בכיבוש הארץ, כי כל המקום אשר ילכו שמה יהיה נתון אליהם, ואם לא ילכו שמה ולא ישימו כוונתם לכבוש, לא יזכו אליה!"

וכשהמטרה ברורה מובטחת הצלחה, כפי שמלמד הרצי"ה⁴⁴:

"רבש"ע, קורא הדורות, הכין את הארץ הזאת בשבילנו עד עולם. ואנחנו מחויבים במצוות 'וירשתם אותה וישבתם בה'. אנחנו נפגשים עם הפקודה האלוהית, עם

המצווה האלוהית ועם העובדה האלוהית, ועל זה מובטחת לנו ברכת ה'. נקיים את המצווה ונצליח, בכל מלוא רוחב ארצנו, ונרחיב את הכיבושים שלנו. זהו המצב עכשיו, חזרת כל הארץ אלינו. זוהי העובדה של סדר הגאולה: בהיגאל כל הארץ כולה מיד הגויים תסתדר גם הגאולה של כל העם כולו בשלמותה".

היום - בתקופה שעיקר עניינה הוא ירושת הארץ - ברור שתכלית המלחמות שהקב"ה כופה על עם ישראל היא לרשת את הארץ. וכמו בכל דבר, אם מקיימים אנו את רצון הקב"ה, הרי שעל פי זה יגדל הסיוע השמימי בדיוק כמו שהיה אצל יהושע בן נון.

אין ספק שכאשר עם ישראל יהיה מאוחד סביב קיום מצוות ירושת הארץ, הרי שכל חיילינו יצאו לשלום ויחזרו לשלום. כך מלמד הרמב"ם⁴⁵:

"וכל הנלחם בכל לבו בלא פחד ותהיה כוונתו לקדש את השם בלבד - מובטח לו שלא ימצא נזק ולא תגיעהו רעה, ויבנה לו בית נכון בישראל ויזכה לו ולבניו עד עולם ויזכה לחיי העולם הבא, שנאמר (שמואל-א כה כט): 'כי עשה יעשה ה' לאדוני בית נאמן כי מלחמות ה' אדוני נלחם ורעה לא תמצא בך... והייתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלקיך".

אין קידוש שם שמיים גדול יותר ממצוות ירושת הארץ⁴⁶, וגם דוד שנלחם מלחמות ה' - מדובר במלחמות רבות של ירושת הארץ שהיו בבחינת השלמה למה שהתחיל יהושע בן נון, ועל זה זכה למה שזכה.

וכתב הגאון רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל בהפטרות בלק:

"עיקר התשובה שלא ינטשו את נחלתם בעת צרה... שהקב"ה יציל את ישראל ממלחמת גוג ומגוג כאשר יעברו עליהם כמה צרות, ואפילו הכי לא יעזבו את ה' ואת נחלתם ארץ הקודש, וזו היא עיקר תשובתם...".

לסיום נזכיר את דברי בעל 'ספר הברית', שהיה אחד מגדולי המקובלים בדורות

45 הלכות מלכים פ"ז הלכה טו.

46 כמובא ביחזקאל לו: "וקדשתי את שמי הגדול... ולקחתי אתכם מן הגויים... והבאתי אתכם אל אדמתכם".

האחרונים (עמוד נד):

“אבל אשמים אנחנו על אודות אריכות הגלות בשבתנו על אדמת נכר זמן רב, כי עד מתי לא נעשה לזה מה שביכולתנו לעשות, כי כל העמים ילכו איש בשם מדינתו וילחמו כל אחד בעד ארצם ארץ מגורי אביו וימסרו נפשם עליה, ואנחנו נרפים ועצלים כל הזמן הרב הזה, עד מתי לא נקום ללחום גם אנחנו בעד אדמתנו הקדושה וארץ אבותינו?”

מסקנה: את מטרת המלחמה, שהיא כרגע 'למען ביטחון עם ישראל', צריך לשנות למטרה כללית יותר, שהיא ירושת ארץ ישראל, ובכלל מאתיים - ירושת הארץ, מנה - ביטחון, חוסן לאומי והחזרת גלעד שליט.

מבצע עופרת יצוקה נגמר. אנו טוענים בע"ה שניצחנו. אכן כן, חיילי צה"ל הקדושים גילו את יכולתם מעבר לכל ספק וחרפו את נפשם בעד עמם, אבל דווקא בגלל זה צריך היה לסיים את המלחמה עם הישגים לאומיים אמיתיים שהם לא פחות מהחזרת דרום הארץ כולו לשלטון ישראל, החזרת גלעד שליט וממילא השגת שקט ביטחוני אמיתי ויציב.

לצערנו, חבל עזה עדיין שבוי בידי עם זר יחד עם גלעד שליט, הסוגיה הביטחונית לא נפתרה כלל, האויב יתחזק ויתקוף שנית. זה רק עניין של זמן.

לאור זאת נשאלת השאלה: האם מותר היה להנהגה המדינית - שאינה מוכנה לפתור את בעיית הביטחון מן השורש - להוציא את חיילי צה"ל למלחמה שלא תשיג ביטחון אמיתי לאורך זמן? שלא תחזיר את הארץ לידי ישראל?

יהי רצון שבמלחמה הבאה ייתן הקב"ה בלב כולנו, את הרצון לרשת את חלקה הדרומי של ארץ ישראל ולהסיר בכך את החרפה שמקום זה עדיין אינו בידינו. סוגיית הביטחון תיפתר ממילא על ידי השגת יעד זה.